MÚZEUMI FELFEDEZŐ

10–14 ÉVES GYEREKEKNEK

Gabonakaland

Múzeumi séta A magyar mezőgazdaság története a kezdetektől napjainkig című kiállításban

MAGYAR MEZŐGAZDASÁGI MÚZEUM ÉS KÖNYVTÁR
BUDAPEST | VAJDAHUNYADVÁR

BAROKK SZÁRNY | FÖLDSZINT

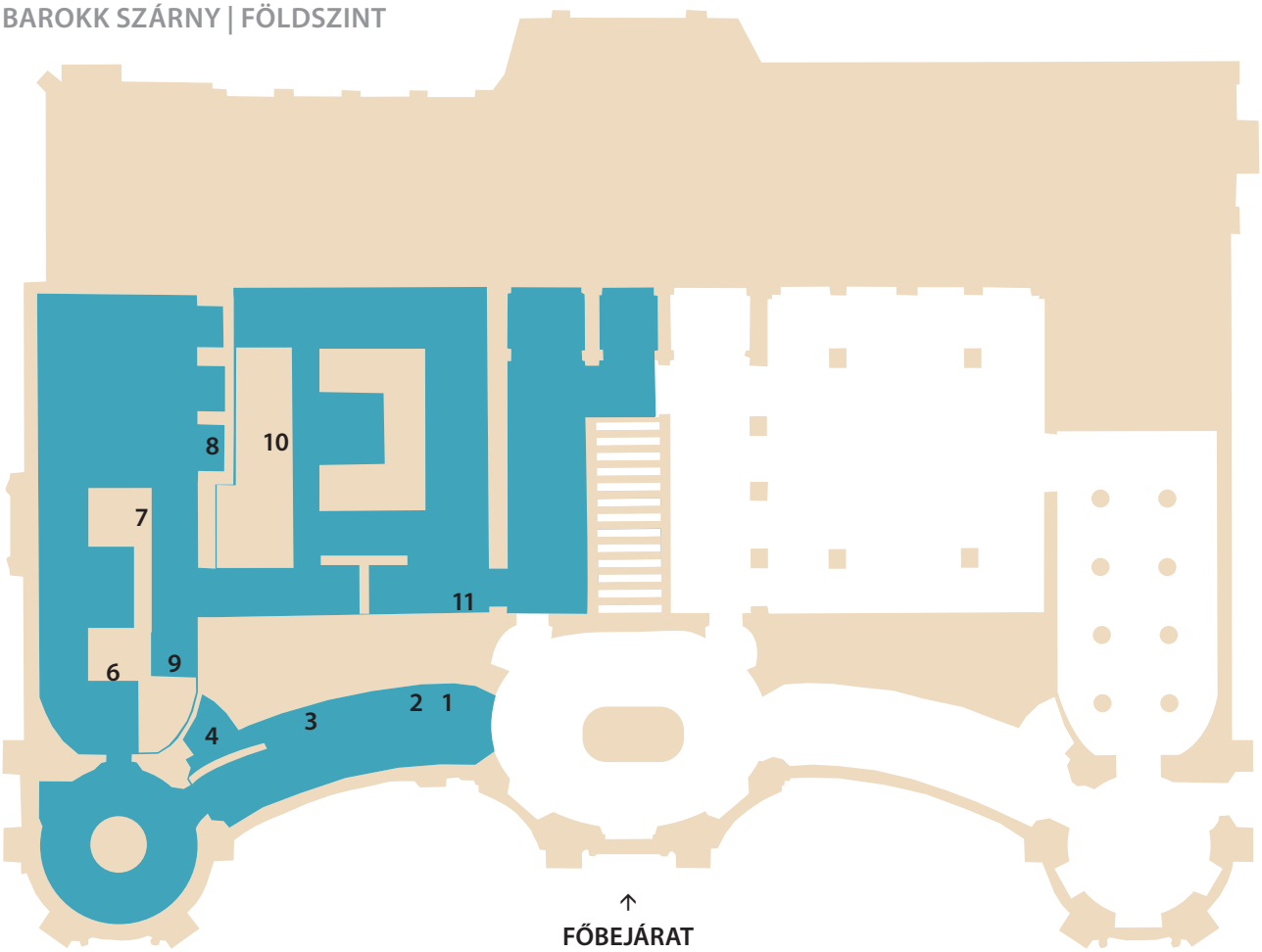

A kiállítás a magyar mezőgazdaság történetét mutatja be időrendben haladva. Felfedezőnk segítségével a különböző korok termesztett gabonáit és földművelési szokásait ismerheted meg alaposabban.

Jó kalandozást, kutakodást és keresgélést kívánunk! A térkép segít neked az eligazodásban!

ELSŐ ÁLLOMÁS

Gabona- és földművelés a kőkorszakban

HOL? *A kiállítás első termének folyosója, jobb oldal, harmadik vitrin.*

Búzát, árpát és más gabonaféléket az emberiség már több ezer éve fogyaszt. De vajon ugyanolyan sokat termett a föld Kr. e. 10 000 évvel ezelőtt is, mint napjainkban?
Nézd meg a 3. tárlóban található, a földművelés kezdeti időszakából származó eszközöket! Magad is láthatod, hogy ezek viszonylag gyenge, pusztán a föld felszínének „megkarcolására" alkalmas eszközök. Az így feltört földben viszonylag kevés gabona teremhetett.

1/a. Milyen eszközöket használtak a kőkorszakban a föld megművelésére?

.....

1/b. Milyen anyagból készültek a tárlóban, és a szemben lévő emelvényen látható talajművelő- és aratóeszközök? .....

MÁSODIK ÁLLOMÁS

Sarlós istenszobor

HOL? *A kiállítás első termének folyosója, jobb oldal, negyedik vitrin.*

A fennmaradt leletekből tudjuk, hogy Kr. e. 5000 körül a hazánk területén élő népcsoport számára nagyon fontos volt a gabonafogyasztás. A feltárt szemétgödrökből megkövesedett magvak kerültek elő, például búza, szegletes lednek és árpa.
A magvakon kívül egy másik lelet is azt bizonyítja, hogy a gabonatermesztés és -fogyasztás kiemelten fontos volt számukra. Ez a lelet a negyedik vitrinben található, a termékenységet és a jó termést biztosító Sarlós istenség szobra.

2. Mivel őrölték a gabonát ebben a korban? A 4. tárló 20. és 21. számú tárgyai segítenek a válaszadásban!

.....

HARMADIK ÁLLOMÁS

Innovatív kelták, az őrlés felfedezői

HOL? *A kiállítás első termének folyosója, jobb oldal, tizedik vitrin.*

Tudod-e, hogy a Kr. e. 6. században hazánk területére érkező kelták a korongon készített cserépedények mesterei voltak? És azt tudod-e, hogy a korongozás továbbfejlesztése nyomán az őrlés tudományát is nekik köszönhetjük?
Őrlés közben a magvakat két kő között törték, porították. Az egyik kő rögzített volt, a másikat viszont kézi erővel mozgatták körkörös irányban.

3. A kézi malom melyik köve volt rögzített és melyiket kellett kézzel mozgatni? Párosítsd össze!

alsó kő	rögzített
felső kő	kézzel forgatható

NEGYEDIK ÁLLOMÁS

A rómaiak konyhája

HOL? *A kiállítótér első termének folyosója, jobb oldal, tizenegyedik vitrin.*

A rómaiak nemcsak fejlett kultúrájukról, hanem mezőgazdaságukról és ételeikről is híresek voltak. A gazdaság legfontosabb alapját a mezőgazdaság jelentette, amelyben a gabonatermesztés is fontos szerepet játszott. Tudjuk, hogy búzát, tönkölybúzát, árpát, zabot és kölest is fogyasztottak. A megkövesedett magleletek gyakran szemétgödrökből kerültek elő. A tárlóban látható, 7–14. számmal jelölt magvak például egy római villa padlójából származnak.

4. Milyen magvakat találsz a tárlóban?

.....

ÖTÖDIK ÁLLOMÁS

A honfoglalók gabonái

HOL? *A jurta teréből a veremházhoz vezető átjáró, bal oldali vitrin.*

Honfoglaló őseink táplálkozásában – a hús és a tejtermékek mellett – természetesen a gabonafélék is helyet kaptak. Ezeket általában kásaként fogyasztották, de élesztőmentes lepénykenyeret is készítettek.
A félnomád életformához jól illeszkedő, rövid termőidejű gabonákat termesztettek, ami azt jelenti, hogy ugyanabban az évben vetették el és aratták le őket. Így az árpát és a búzát márciusban vetették, júliusban aratták, a kölest augusztusban vetették és szeptember, október tájékán takarították be.

5. Milyen gabonaleletek láthatók a veremházhoz vezető folyosó bal oldali vitrinjében?

.....

HATODIK ÁLLOMÁS

A malomnak nincsen köve...

HOL? *11. századi földbe mélyített ház.*

Tudod-e, hogy Magyarország első püspöke, Szent Gellért egyik éjjel meghallotta egy őrlő asszony énekét, mely így szólt: „Hallod-e, Valter, a magyarok szimfóniáját, miképpen hangzik?" Az esetről egy legenda számol be, mely egyben az első írásos említés a magyar népdalokról. Hogy miként szólt a teljes dal, nem tudjuk, de akár ehhez hasonló is lehetett:

A malomnak nincsen köve,
Mégis lisztet jár, mégis lisztet jár.
Tiltják tőlem a rózsámat,
Mégis hozzám jár;
Tiltják tőlem a rózsámat,
Mégis hozzám jár.

6. A földbe mélyített házban egy légtérben van a konyha a szobával. Hol távozott a füst a házból?

.....

HETEDIK ÁLLOMÁS

Kéthelyiséges vályogház

HOL? *15. századi kéthelyiséges, alföldi vályogház, belső vitrinek.*

A házban éppen kenyérsütésre készülődnek az asszonyok! A kéthelyiséges házban két tüzelőberendezés nyílásai láthatók, melyek a külső szobából indulnak. Ennek köszönhetően csak a konyha füstös, az ún. tisztaszobába (itt van a cserépkályha) nem kerül füst.

7. Milyen konyhai eszközöket látsz a házban található vitrinekben?

.....

NYOLCADIK ÁLLOMÁS

Őrlés a víz erejével

HOL? *A pozsonyi érseki kert makettjétől balra.*

Tudod-e, hogy a 19. században a Dunán körülbelül 150 hajómalom őrölt gabonát? A hajómalmok elterjedésének a korabeli folyamszabályozások is kedveztek, ugyanis az erősebb sodrás gyorsabban mozgatta a vízikerekeket, azok pedig a malomkerekeket. Ennek köszönhetően hatékonyabban zajlott az őrlés.

8. A hajómalom vagy a vízimalom volt inkább környezetbarát? (Segítséget a TIPP!-ben találsz.)

.....

TIPP! A vízimalmok építésénél gyakran felduzzasztották a patakok vizét, ami nagy környezeti átalakítást, változást jelentett. Sok pereskedés is volt emiatt, hiszen egyes területekre kevesebb víz jutott, nagy károkat okozva ezzel a föld tulajdonosának. A hajómalmok ezzel szemben csak a víz természetes erejét hasznosították.

KILENCEDIK ÁLLOMÁS

Az aratás régen

HOL? *Az aratójelenettől és a parasztportától jobbra.*

Az aratás mindig fontos szerepet játszott a közösségek életében, hiszen a termény mennyisége, minősége gazdasági szempontból az egész évet meghatározta. A kisebb földeken családi körben, a nagyobb gazdaságokban béresekkel, aratóbandában végezték a munkát.

9. Milyen aratáshoz szükséges eszközöket látsz az aratójelenet melletti tárlóban?

.....

ÉRDEKESSÉG! A 19. századi aratójelenetnél sok olyan tárgyat láthatsz, amelyekkel már a kiállítás előző termeiben is találkozhattál. Ez azért lehetséges, mert több száz éven át hasonló módon és hasonló eszközökkel takarították be a gabonát.

TIZEDIK ÁLLOMÁS

Cséplés gőzerővel

HOL? *A piactérrel szemben, Magyarország első gőzcséplőgépénél.*

A 19. században a kezek helyett már a gőz ereje működtette a gépeket. A mezőgazdaságban például a kézi cséplést (amikor a szemeket kinyerik a kalászból) felváltotta a gőz erejével működtetett cséplőgép. Bár a munka így kétségtelenül könnyebb volt, még így is nagyon sok, körülbelül 15–18 emberre volt szükség a cséplésnél.

A gőzgépes cséplést bemutató enteriőrben négy ember látható:

- → **egy gépész, aki éppen olajozza a gépet**
- → **egy kéveadogató férfi, aki feladja a kévét a cséplőszekrény tetején lévőnek**
- → **egy etető, aki adagolta a gabonát a gépbe**
- → **egy törekvonó asszony (törek = a cséplés alkalmával összezúzott szalma)**

10. Ki hol áll a jelenetben? Húzd össze!

a gépész	a jelenet jobb oldalának legszélén
a kéveadogató férfi	a cséplőgép tetején
az etető	a cséplőgép előtt
a törekvonó asszony	a gőzgép mellett

TIZENEGYEDIK ÁLLOMÁS

A malomipar forradalmasítója

HOL? *A piactér túloldalán, a Hangya-bolt mellett.*

Tudod-e, hogy a malomkővel őrölt liszt kőport is tartalmazott, ami lekoptatta a fogzománcot? A kőpor elkerülhetetlen volt, ugyanis a kövek súrlódása közben nemcsak a gabona tört porrá, hanem a malomkő is kopott.
Ezért is jelentette a malomipar forradalmasítását a svájci születésű gépészmérnök, Mechwart András találmánya, a Mechwart-féle hengerszék. Az új találmánynak köszönhetően jobb lett a liszt minősége, olcsóbb lett az őrlés, és a hengerszék élettartama is felülmúlta az addig elterjedt malomberendezéseket.

11. A Mechwart-féle hengerszéket tartalmazó malmok malomkővel vagy hengerrel őröltek?

.....

Tipp! A Mechwart-féle hengerszék működésének lényege, hogy a gabonát egy rugósan összeszorított, kopásálló, vasból készült hengerpáron őrlik, melynek felülete rovátkolt. Az őrlés minőségét a rovátkák gépi megmunkálása, száma, alakja határozta meg. Mindennek köszönhetően változatos finomságú lisztek őrlésére is lehetőség nyílt.

Köszönjük, hogy velünk játszottál! ☺

MEGOLDÁSOK

1/a. pattintott kőpengés kés, csiszolt kőbalta, vésőbalta
1/b. kő és fa
2. őrlőkővel, folyami kavics dörzsölőkővel
3. alsó kő = rögzített, felső kő = kézzel forgatható
4. búza, árpa, rozs, köles, lóbab, cseresznye, őszibarack, kajszibarack
5. búza, rozs, köles
6. a füst az ajtón és a füstlyukon távozott a házból
7. fazék, fedő, korsó, tárolóedény, őrlőkő, pohár, csésze, mázas bögre, tányér
8. hajómalom
9. sarló, marokszedő, kévekötőfa, favilla, kazalvágó, falapát, szemvonó
10. a gépész = a gőzgép mellett, a kéveadogató férfi = a cséplőgép előtt, az etető = a cséplőgép tetején, a törekvonó asszony = a jelenet jobb oldalának legszélén
11. hengerrel

A MAGYAR MEZŐGAZDASÁGI MÚZEUM ÉS KÖNYVTÁR A SZÉCHENYI-SZIGETEN

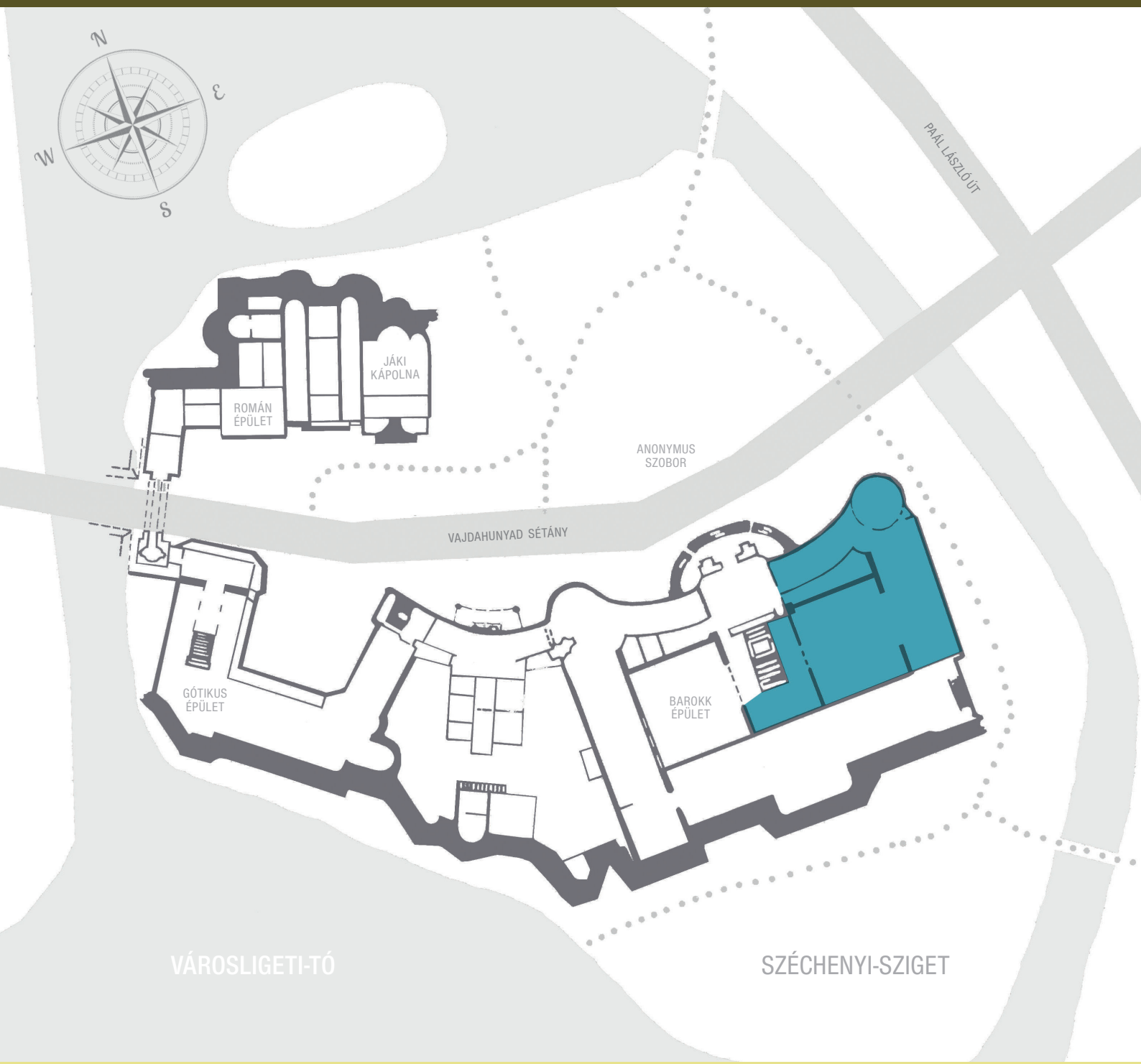

ÍRTA ÉS ÖSSZEÁLLÍTOTTA Divós Borbála, Huth Anna, Takáts Rózsa
GRAFIKA Kóbor Szilvia
KORREKTÚRA Szász Anna Tünde

© Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár, 2016
Felelős kiadó: Estók János
a Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár főigazgatója

www.mmgm.hu

MAGYAR MEZŐGAZDASÁGI
MÚZEUM ÉS KÖNYVTÁR
BUDAPEST | VAJDAHUNYADVÁR